

ATROF-MUHITNING IFLOSLANISHI VA INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI

Boltayeva Shaxnoz Bebudovna

BuxDu katta o`qituvchisi

Sharipova Mehrangiz Alijon qizi

BuxDu, "Agrobiznes va investitsion faoliyat" ta`lim yo`nalishi talabasi

Anotatsiya: *Bu maqolada atrof – muhit ifloslanishi va inson salomatligiga qanday ta'siri borligi haqida keng ma'lumotlar berilgan. Chiqindilarni boshqarish va ularni kamaytirish, chiqindilardan oqilona foydalanish, qayta ishlash havo, suv, tuproq, chiqindilar va shovqin sharti bilan atrof-muhitning ifloslanishiga qarshi kurashish va inson salomatligini yaxshilashga hissa qo'shishning muhim omillardandan biri hisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *Suv va yer ifloslanishi, astma kasalligi, yurak kasalliklari, kimyoviy elementlar, tabiiy resurslar.*

Atrof-muhitning ifloslanishi ancha yillardan beri mavjud bo'lib kelgan. Biroq, hozirgi kunda bu juda jiddiy dolzarb muommaga aylantirildi va insoniyatning tirik qolishiga tahdid solmoqda. Bu biz nafas olayotgan havoga ta'sir qiladi, biz iste'mol qiladigan ha qanday turdagi oziq-ovqat va biz ichadigan suv, tabiiy usulda yetishmasligini keltirib chiqaradi. Resurslar, o'simlik va hayvon turlarining juda ko'p qismining yo'q bo'lib ketishi, global miqyosdagi zarar yetkazadi. Ekotizimlar va yer biokimyoviy jarayonlar bilan tahdid solmoqda. Shu bois, chiqindilarni qayta ishlab chiqarish va boshqarish muhimdir. Atrof-muhitga va uning natijada inson salomatligiga ta'sirini o'rganish juda muhim ahamiyatga ega. Inson faoliyati va hayotida juda salbiy oqibatlariga olib keladi, u asosan havo va suvni ifloslaydi. Buning natijasida atrof muhit ifloslanishi, nazoratsiz juda ko'p o'rmonlarning kesilishi va ularning qishloq xo'jaligi yerlariga aylanishi, tabiiy resurslardan to'g'ri foydalanmaslik, ozon qatlamining buzilishi, global isish, sayyoramiz, iqlim o'zgarishlari, tabiiy ofatlar, to'planishi turli chiqindilar (shu jumladan radioaktiv), ba'zi bir o'simlik va hayvonlar turlarining yo'qolishiga olib keladi. Bugungi kunga kelib ekologik muammolar inson salomatligiga jiddiy tahdid solmoqda. Statistik ma'lumotiga ko'ra, sayyoramizda ro'y berayotgan iqlim o'zgarishi yiliga uch yuz ming insonning umriga zomin bo'lmoqda. Uch yuz million inson uning salbiy ta'siri ostida hayot kechirmoqda. Bundan iqtisodiyotga ham juda jiddiy zarar keltirmoqda. Bunday global muammolar Markaziy Osiyo mintaqasi taraqqiyotiga ham o'z salbiy ta'sirini o'tkazmoqda. Orol bo'yidagi juda yomon ekologik vaziyat, buning ta'sirida kelib chiqayotgan salbiy oqibatlarni keltirib chiqarmoqda, bunga misol qilib cho'llanish muammosi aytilish mumkin. Bundan tashqari yer yuzini ifloslanishning eng salbiy omillaridan biri bu nurlanishdir. Uni na ko'rib, na eshtib bo'ladi, na ta'mi, na hidi bor. Biroq uning ta'sirida inson organizimdagi sistemalarning o'zaro bog'liqligi buzilib, tanani aql va idrok bilan boshqaruvchi generator-miya esa so'z bilan tushuntirib bo'lmaydigan o'zgarishlarga duch kelmoqda. Natijada bu kichik miqdordagi nurlanishdan aholining ma'lum guruhlari va ayniqsa homilador ayollar homilasiga, o'sish va rivojlanish jarayoni kechayotgan bolalar, immunizim susaygan qariyalar va sog'lig'i zaif

insonlar aziyat chekmoqda. Nurlanish bizning organizimizga qon va suyaklarga turli yo'llar (ovqat, suv va havo) bilan kirib butun inson organizminiga juda yomon ta'sir, uni bevaqt o'limiga sabab bo'lmoqda.

Nurlanishdan tashqari yana sanoat korxonalaridan chiqayotgan zararli chiqindilar, nitratlar va qishloq xo'jaligida ko'plab ishlatiladigan har xil turdagi zaharli moddalar (pestitsid) va mineral o'g'itlardir. Bu zarali moddalar ozuqa mahsulotlari orqali odam organizmiga tushib turli xil kasalliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois ma'lum bir mintaqada kasalliklarning tarqalishi shu joyda yashovchi aholi bilan atrof-muhit o'rtasidagi munosabatlarga bog'liq. Masalan, ko'lmak suvlar to'planib qolgan joylarda bezgak chivining hayot kechirishi uchun qulay sharoit yaratiladi va bu joylarda bezgak kasalligining paydo bo'lish ehtimolijuda yuqori bo'ladi. Bular insonning tirik qolishiga juda jiddiy xavf soladi va hozirgi kunda biz isrofgarchilik dunyosida yashayapmiz, deb bahslashish mumkin. Har kuni juda katta miqdordagi chiqindilar ishlab chiqariladi va atrof muhitni ifloslaydi va bu inson salomatligiga juda katta ta'sir ko'rsatadi va turli xil kasalliklar kelib chiqishiga olib keladi. Qisqa muddatli ta'sirlar natijasida kelib chiqqan konjenital anomaliyalar, astma, nafas olish yo'llari infeksiyalari, stress, tashvish, bosh og'rig'i, bosh aylanishi, ko'ngil aynishi, ko'z va nafas olish tizimi bilan bog'liq turli xil juda ko'p kasalliklarni kelib chiqadi. Uzoq muddatli ifloslanish sog'liqqa ta'siri surunkali bilan bog'liq kasalliklar nafas olish, yurak-qon tomir kasalliklari, saraton va miya, nervlar, jigar, limfa gematopoetik, o'pka va buyrak kasalliklari kelib chiqadi. Aslida, chiqindilarni yoqish bu muammoni hal qilmaydi aksincha atrof-muhitga juda katta zarar keltiradi. Chiqindilarni qayta ishlab chiqarilsa atrof-muhitga zarar keltirmaydi.

Bugungi kunda yurtimizda sanitariya-epidemiologiya muhitini yaxshilash, tabiatga salbiy ta'sirlarni kamaytirish, ekologiya va gigiyena tadbirlarini tashkil qilish tizimi shakllangani inson salomatligini asrash va yuqumli kasalliklar bo'yicha barqarorlikni ta'minlashga xizmat ko'rsatmoqda. Yangi ekologik sharoitlarning mavjudligi inson organizmida millonlab moslanish jaroyonlarni keltirib chiqarmoqda, demak inson organizmi har qanday tabiiy sharoitda o'zini tiklash sog'aytirishi va moslashish qobiliyatiga ega. Bizning vazifamiz esa o'zini o'zi sozlovchi va tiklovchi biosistemaga turli kasalliklardan o'zini himoya qilish uchun shart-sharoit yaratib berishdir. Aholi salomatligini yaxshilash va kasalliklarning oldini olishda sanitariya-gigiyena talablariga rioya qilish, ba'zi ekologik vaziyat o'ta yomon ahvolda bo'lgan hududlarda tibbiy nazoratni yanada kuchaytirishimiz kerak. Hozirgi vaqtda turli zavod va fabrikalarda 45 ming turga yaqin kimyoviy mahsulotlar ishlab chiqarilmoqda va aholiga sotilmoqda, jahonbo'yicha 300 mln. tonnaga yaqin organik moddalar ishlab chiqarilmoqda, ular yordamida milliondan ortiq buyumlar tayyorlanmoqda. Lekin ishlab chiqarishda foydalanilayotgan ushbu kimyoviy moddalar ma'lum miqdorda havo, suv va oziq-ovqatlar orqali inson tanasiga ham kelib tushmoqdaki, buning natijasida turli xil yuqumli kasalliklar yuzaga kelmoqda. Chunki ayrim kimyoviy moddalar zaharlilik xususiyatiga ega bo'lsa, ba'zilar esa allergenlik, konserogenlik (rak kasalligini keltirib chiqarish xususiyati), mutagenlik (naslga ta'sir etish xususiyati) va teratogenlik (chala yoki mayib-majruh tug'ilishni yuzaga keltirish xususiyati), fibrogenlik (tanadagi to'qimalar birikmasining ajralishi) xususiyatlariga egadir. Bunday kimyoviy moddalarga, ayniqsa,

og'ir metallar (qo'rg'oshin, kadmiy, simob), noorganik gazlar (oltingugurt ikki oksidi, is gazi, azot oksidi, ozon), kremniy ikki oksidi (DDT, xorli vinil vaboshqalar) misol bo'lishi mumkin. Ushbu kimyoviy moddalar alohida holda ham, aralashma holda ham inson sog'lig'i uchun juda xavfli hisoblanadi. Keyingi yillarda saraton kasalligining ko'payishi, har xil kasalliklarning yangi turlarini vujudga kelishi, asosan, kimyoning ta'siridandir. Texnikaviy taraqqiyot davrida atmosfera havosining ifloslanishi Respublikamizning Olmaliq, Chirchiq, Farg'ona va Navoiy viloyatlarida, ayniqsa sezilarli darajada ortganligi hech kimga sir emas. Korxonalarda chiqindilarini kamaytirish uchun avvalambor hozirgi zamon talabiga mos keladigan ilg'or texnologiyalardan foydalanilgan holda chiqindisiz texnologiyadan foydalanishni keng yo'lga qo'yishimiz kerak. Chiqindilar masalasi ekologiyadagi dolzarb muammolardan biri bo'lib va ularni qayta ishlash yoki gigiyenik talablar bo'yicha ishlov berilsa nafaqat iqtisodiy jihatdan foyda ko'ramiz, balki yerni, havoni suvni, oziq – ovqat mahsulotlarining ifloslanishi oldi olinardi, kishilar sog'lig'ini muhofaza qilishda katta ahamiyatga ega bo'ladi va kelajak avlod uchun ham tabiatimizni o'z musaffoligini saqlagan holda yetkazib bergan bo'lamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Skenderovich I, Kalac B, Becirovic S (2015) Atrof-muhitning ifloslanishi va l.chiqindilarni boshqarish. Bolqon Sog'liqni saqlash fanlari jurnali
2. Nazarov, A. (2021). The impact of the chemical industry on the environment. Eurasian journal of academic research 1(8), 145-148
3. Boltayeva, Sh B. "DEVELOPMENT OF AGRICULTURE ROLE OF MARKETING." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.5 (2023): 428-431.
4. Болтаева, Шахноз. "Modern Directions of Small Business and Entrepreneurship Development in Uzbekistan." *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)* 20.20 (2022).